

KAVAK İSKELESİ - LALA BEŞİR AĞA CAMII

Kavak Pier Mosque - Lala Bashir Agha Mosque

Zeynep Emel Ekim | *Sanat Tarihçisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi*

İnsanın Üsküdar, bulunduğu konum itibariyle tarihi ve sosyal açıdan, geçmişten günümüze kadar önemli bir kent olmuştur. Tarihi özelliğinden dolayı, sivil mimari ve dini mimari yapı gruplarındaki tüm binaları içinde bulundurmaktadır. Üsküdar'da konut mimari yapı (ahşap ev, konak, yalı, köşk) dışında cami, mes-cid, han, kervansaray, medrese, namazgah, saray, imarethane, darüşşifa, çeşme, sebil, hamam, külliye, tekke, türbe, hazire, mezarlık, kışla gibi tarihi ve kültürel yapılar bulunmaktadır. Üsküdar, Cumhuriyetin ilk yıllarında, tarihsel gelişme sürecinde erişmiş olduğu özel fonksiyonları ile bütünleşen, tarihi ve tabii dokusuna uygun bir gelişme modeline sahip olamadığından, birçok ecdat yadigarı anıt eser ve eski eser, yıktırılması ve korunamaması sebebiyle günümüze intikal edememiştir. Günümüze ulaşamayan bu eserlerden biri olan Üsküdar'daki Kavak İskelesi Camii'nin ihyasına yönelik çalışmalar, Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Bu makalede tarihimiz ve sanat tarihimiz açısından önem arz eden 1959'da yıktırılan Kavak İskele-Lala Beşir Ağa Camii'nin varlığı; haritalar, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler, fotoğraflar, kartpostal ve yazılı kaynaklar üzerinden araştırılarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmar Faaliyetleri, Eski Eser Yıkımı, Üsküdar, Kavak İskelesi Cami-Lala Beşir Ağa Cami.

As of its location, Üsküdar has been an important district for the historical and social points of view from past to present. Because of its historical property, it includes all the structures in civil engineering and religious architecture structure groups. As well as the residential architecture (wooden houses, houses, mansions, waterfront residences, pavilions), Üsküdar has also cultural structures such as mosques, mas-jids, khans, caravanserais, madrasah, Namazgah palaces, almshouses, hospitals, fountains, baths, mosque complexes, lodges, shrines and a cemeteries. The restoration of the Kavak Pier Mosque, which is one of those works that did not make it to present day, is being undertaken by the Studies and Projects Department Management Historical Environmental Protection Department. In this article, the presence of Kavak Pier Mosque-Lala Bashir Agha Mosque which is significant for our history and history of art and was destroyed in 1959 has been tried to be transported by examining the maps, the documents in the Ottoman Archive of the Presidency, photographs, postcards and written sources.

Key Words: Reconstruction activities, artefacts demolition, Üsküdar, Kavak Pier Mosque-Lala Bashir Agha Mosque.

KAVAK İSKELESİ CAMİİ'NİN TARİHÇESİ VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Sultan Dördüncü Mehmed'in Hazinedarı Lala Beşir Ağa'nın 1666'da yaptırdığı Kavak İskelesi Camii'nin Üsküdar Kavak Mahallesi halkı için çok mühim olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Çünkü özellikle mahalle esnafının Cuma namazı kılmak için gidecekleri yakın bir cami bulunmamaktadır. Halkın teklifi ve ilgililerin yardımı ile camiye bir minber konularak Cuma namazı kılmaya uygun hâle getirilir.

Bununla birlikte daha sonra Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı Kırım Savaşı (1853-1856) sebebiyle İstanbul'da bulunan İngiliz askerlerinin taşkınlıkları ve medeniyetsizlikleri sebebiyle minaresi dışında kendisinden bir eser kalmayan bu câmi-i şerif, bilahare Sultan II. Abdülhamid tarafından ihya ettirilir. Ancak caminin başına gelenler bununla da kalmaz. Nitekim Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 24.04.1959 tarih ve 1109 sayılı kararı ile Kavak İskele Mescidi'nin eski eser vasfı kalmadığı anlaşıldığından yıktırılmasında bir mahzur görmez ve cami de böylece yıkılır.

Ben de bu yazı ile, belgelere, resimlere ve haritalara dayanarak, bu caminin başına gelenleri tespit etmek istedim.

Boğaz'da ve Haliç'te, eski çağlardan beri istihkâm ve tabya niteliği taşıyan yerler "Kavak" ismi ile anılırdı (Sakaoğlu 2003: 496). Selimiye'deki Kavak İskelesi "Kavak" ismini bu sebepten dolayı almıştır.

Selimiye'de, Kavak İskelesi Camii dışında günümüze gelemeyen, ve taşınan eski eserler de söz konusudur. Selimiye Kışlası'nın doğusunda ve güneyinde, Tazıcılar Ocağı Mescidi (1555), Kavak Sarayı Mescidi (1610) ve Harap Mescid (1640) bulunmakta iken günümüze intikal edememişlerdir. Selimiye Kışlası'nın doğusundaki vadi içinde eski Kavak İskelesi'ne yakın olan Musâhib Ali Ağa Namazgahı, Ankara Asfaltının Harem Limanı'na bağlanması neticesinde çukurda kalmış, bu nedenle sökülüp yol kenarında yeniden inşa edilmiştir (Çeçener 2007: 24).

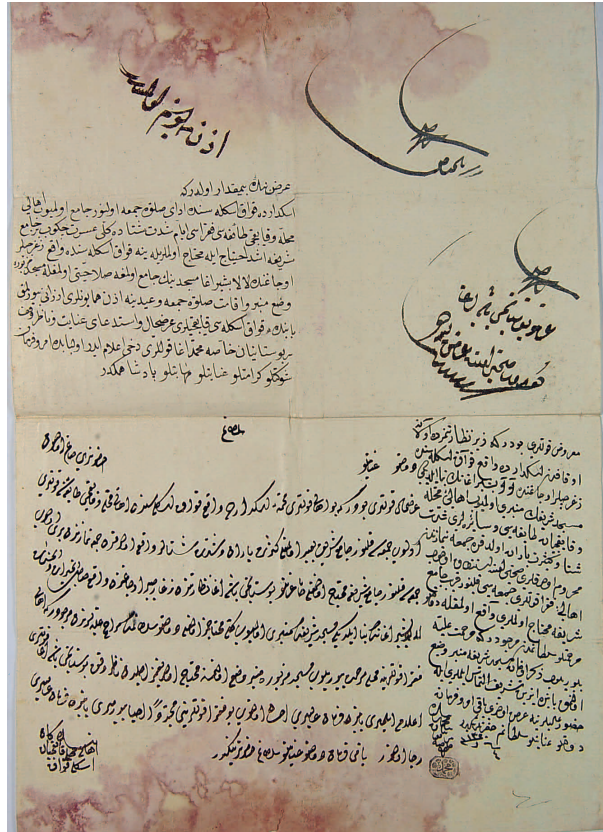
Kavak İskelesi Camii'nin bânisi Sultan Mehmed Hân-ı Râbi sırasında Hazinedâr olan Lala Beşir Ağa'dır. *El-Hâtime* h. 1077 (1666/1667) târihinde binâ olunmuşdur. Minberini Dârüssââde ağası ve Şeyhül-harem Beşir Ağa, h. 1133 (1720/1721) târihinde devr-i Ahmed Hân-ı Sâlis'de vaz' eylemiştir. Ağa-yı mezbûrun iki defa ağalığı olup, tafsil-i hâli yukarıda birkaç mahalde mürûr etmiştir. Târih-i vefâtı

h. 1159 (1746) senesindedir. Civâr-ı hazret-i Hâlid bin Zeyd -râdiyellâhu anh- de türbe-i mahsûsada medfûndur. İstanbul'da dahi cevâmî'i vardır (Ayvansarayi vd. 2001: 634).

Kavak İskelesi Mahalle ahalisi ve kayıkçı taifesi, şiddetli kış günlerinde Cuma namazlarını kılamadıkları için, dönemin padişahı III. Ahmed'den minber koydurmasını rica ederler. Zağarcılar Ocağı yakınında bulunan Üsküdar'da Kavak İskelesi'ndeki merhum Lala Beşir Ağa isimli hayır sahibinin mescidine, Dârüssââde ağası saadetlü *Hacı Beşir Ağa* hazretleri tarafından minber koydurulması ile mescid, cami-i şerif olur (Ek: Belge 1,2).

Üsküdar Kavak İskelesi Camii'nde görevliler arasında İmam-hatip, Ser mahfil, devirhan ve naathan, muarriif, kâtib, müezzin, kayyım bulunmaktadır (Güler 2007: 231).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki araştırmam sırasında bulduğum belgelerden yola çıkarak, Kavak İskelesi Camii'nin, 1887 senesinden itibaren yeniden inşası için çalışmaların başlandığını ve bu tarihten 1895 senesine kadar inşaatının tamamlandığını (Ek: Belge 17-24) ve caminin 1895 senesinde ya da 1896 senesinde ibadete açıldığını

Belge 1- Kavak İskelesi Camii'ne minber konulmasına dair
(BOA, AE.SAMD,III, 221-21382).

söyleyebiliriz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 1897-98 tarihli belgeler, Kavak İskelesi Camii'nin ihtiyaçları ile ilgilidir (Ek: Belge 25-27).

Nermi Haskan, Kavak İskelesi Camii için, "Galip Paşa'nın Evkaf Nâzırı olduğu dönemde, altında dükkân ve hademe odası olmak üzere müceddeden inşa olunmuştur" ifadesini kullanır (Haskan 2001: 232). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde; dükkân ve hademe odaları ile ilgili belgeler tespit edilmiştir (Ek: Belge 18, 19, 20, 21, 22, 26, 27).

Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Binası ile II. Abdülhamid döneminde yeniden inşa edilen Kavak İskelesi Camii'nin dış cephe mimarisi, birbirleri ile benzer bir silüet yansıtmaktadır. Kavak İskelesi Camii'nin minare külahındaki boğum ile Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Binasının soğan başı üslubundaki kule kubeleri II. Abdülhamid dönemi mimarisinin özelliğidir.

1940'lı yıllarda İbrahim Hakkı Konyalı, camiye gezerken şu notları almıştır: *Cami fevkanıdır. Taş ve tuğla ile yapılmıştır. Sekiz pencereden ışık alan caminin minberi ahşaptır. Son*

Fotoğraf 1- Kavak İskelesi Camii'nin arka ve yan cepheleri, alt kat dükkân ve hademe odaları, İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

Fotoğraf 2- Kavak İskelesi Camii'nin giriş cephesi, İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

Fotoğraf 3- Kavak İskelesi Camii'nin yan cephesi, İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

cemaat yerinin üstü müezzîn mahfeli idi. Sağdaki minaresi 1929 yılında yıkılmıştı. 22 taş basamaklı merdiven ile caminin kapı sahanlığına çıkılırdı (Konyalı 1976: 182). Caminin giriş kapısının, alınlık kısmında, daire formu içinde, muhtemelen yer alan tuğra kazınmış gibi durmaktadır.

İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivinde bulunan, 22.04.1959 senesinde Kavak İskelesi Camii ile ilgili tutulan raporda, caminin tahminen 7.00x10.00 m. ebadında olduğu, tuğla camide bazı moloz taş tamiratlarının yapıldığından bahseder. Raporda pencereler için; yuvarlak kemerli, taş söveli ve kilit taşları çıkıntılı ifadesi kullanılmıştır.

HARİTALARDA KAVAK İSKELESİ CAMİİ

Kavak İskelesi Camii'ne yer veren haritaları sırasıyla şu şekilde sıralayabiliriz:

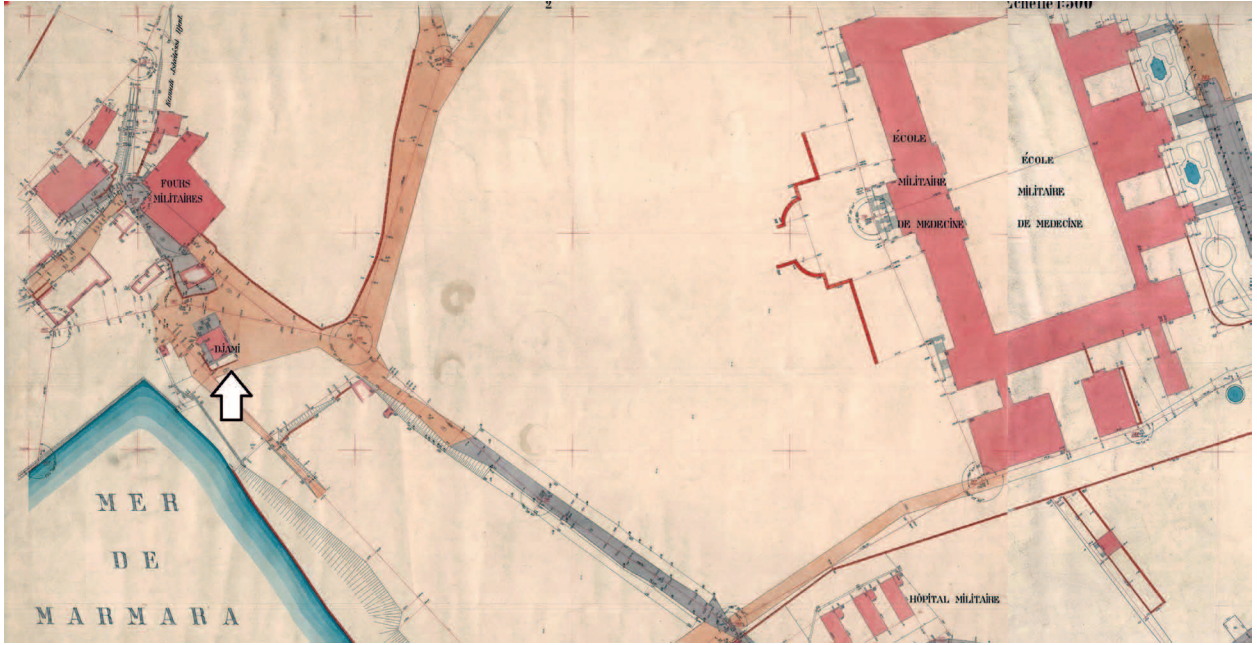
Kaufferin, Choiseul-Gouffier ile hazırlamış olduğu 1842 baskılı İstanbul haritasında Kavak İskelesi Camii'nin kuzeydoğusunda Bostancılar Ocağı yer alır.

Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye ve civarını gösteren, Dersaadet'de 1852de basılan Moltke haritasında Kavak İskelesi arkasındaki Kavak İskelesi Camii, tuğlahanenin gerisinde belirtilmiştir.

Üsküdar'da Selimiye mahallesinde Kavak İskelesi'nde kahve, selhâne, menzil ve emlak-ı hümayunda bulunan tarlanın tersim olduğu (resimlendiği) 1889 tarihli kıta haritasında Kavak İskelesi Camii arsası "münhedim cami-i şerif arsası" olarak gösterilmiş cami yıkıldığından geriye ayakta kalan minare belirtilmiştir.

I. Dünya Savaşı öncesinde hazırlanan Alman Mavileri'nde cami "İskele Camii" olarak harita üzerine yazılmış ve plâna işlenmiştir.

Şehremaneti Harita Şubesi Müdürlüğü'nde Mühendis Necib Bey'in 1918 tarihinde, 1:5.000 ölçekli hazırladığı haritada söz konusu cami "Kavak İskelesi Camii" olarak belirtilmiştir.

Harita 4- Caminin Alman Mavilerindeki konumu, No-D5 (Dağdelen, 2006).

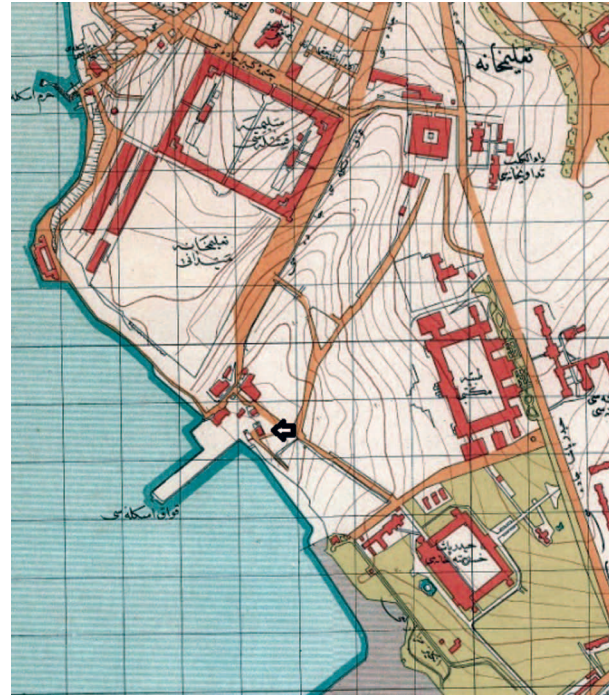

Harita 5- Necib Bey Haritası detayı İstanbul rehberi, 3. Pafta, Anadolu ciheti, İmprimerie Hölzel -Viyana (İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı Harita No- 422).

Necib Bey haritalarından sonra 1923-1927 senelerinde Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi tarafından hazırlanan, 3. Paftada yer alan Üsküdar (Genel) haritasında Kavak İskelesi Camii ismen yazılmasa da plân üzerinde çizilmiştir.

1930 senesinde hazırlanan Pervititch Sigorta haritalarında Kavak İskelesi Camii "cami" olarak askeri fırının altında belirtilmiştir.

1936 yılında İstanbul'a davet edilen Henri Prost, kentin nazım plânını hazırlayarak, 25.10.1937 yılında İstanbul için hazırladığı kent raporunu sunar. Bu raporda ele aldığı konulardan biri İstanbul Limanı'nın Haydarpaşa'ya taşınması ol-

Harita 6- Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi haritası detayı (İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı Harita No- 1111).

muştur. Buna dayanarak, Limanın Haydarpaşa'ya taşınması ile Kavak ve Haydarpaşa semtleri tahrip edilmiştir (Kayra 1990: 42). Henri Prost'un Anadolu Ciheti Nazım Plân Etüdü'nde, Üsküdar'daki en önemli operasyon rıhtımların düzenlemesi ve feribot İskelesi'nin yapılmasıdır (Bilsel 2010: 134).

Belediye İmar Bürosu müşavirlerinden Sabri Oran'ın 10 Kasım 1936 tarihli Haydarpaşa -Kadıköy İmar Plânları'nda, liman kurmaya yönelik, Kavak İskelesi'nde hinterland oluşturulmaya çalışılmıştır.

Caminin bugünkü vaziyet plânı ile eski haritalar karşılaştırıldığında, Kavak İskelesi'nin yıkıldığı ve bu alanın doldurularak genişletildiği görülür.

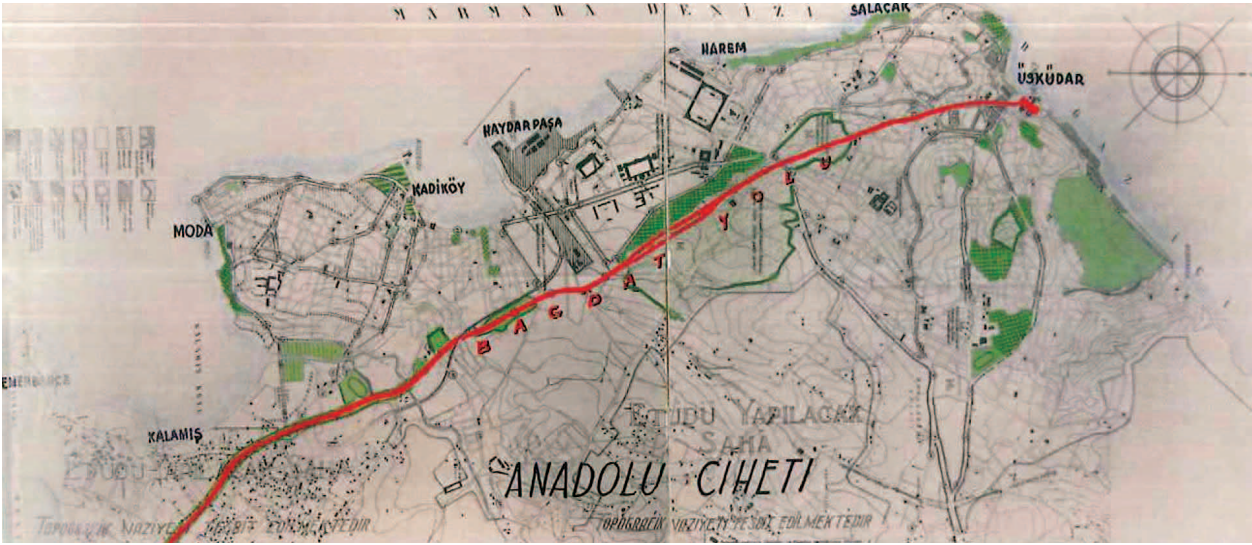
Harita 7- Pervititch Sigorta Haritası Detayı.

Harita 9- Haydarpaşa -Kadıköy İmar Plâni, Sabri Oran, 10 Kasım 1936 (Kayra 1990: 36).

Harita 10- 1335 ada, 93 parselde yer alan Kavak İskelesi Camii parsel sınırları (eharita.uskudar.bel.tr).

Harita 8- Henri Prost'un Anadolu Ciheti Nazım Plân Etüdü (Bilsel 2010: 134).

RESİM VE GRAVÜRLERDE KAVAK İSKELESİ CAMİİ

Kırım Harbi (1853-1856) sırasında Osmanlı Devleti tarafından, İngiliz ordusuna mensup, cepheden dönen yaralı veya hasta er ve subaylar için Haydarpaşa Askeri Hastanesi ve Selimiye Kışlası tahsis edilmiştir. Bu dönemde İngiliz sanatçılar tarafından yapılan resimlerde Kavak İskelesi'ndeki Kavak İskelesi Camii gözükmemektedir. Bu eserler içinde gravür olan bir örnekte, Kavak İskelesi Camii'nin ve minare külahının ahşap olduğu görülür. Eser, "The Barrack Hospital at Scutari" adıyla adlandırılmıştır. Eserde Selimiye Kışlası vurgulanmıştır. Çünkü, Kırım Harbini anlatan İngilizce eserlerde Selimiye Kışlası "The Barrack Hospital" ve "British Hospital" adlarıyla anılır. Haydarpaşa'da "İngiliz

Mezarlığı" olarak anılan arazide, önceden Osmanlı mezar taşlarının bulunması dikkat çekici bir husustur.

1855 tarihli "The British Hospital" (Selimiye Kışlası) adındaki ahşap oymalı, baskı kalıbıyla yapılmış bir resimde iskelede Kavak İskelesi Camii'nin minaresi yükselmektedir.

National Army Museum'da bulunan ve J. Needham tarafından 1856 senesinde yapılarak renklendirilmiş olan bir litografi örneğinde, İngiliz Mezarlığı'na defin gerçekleştiren cenaze sahipleri vurgulanmıştır. Arkadan Selimiye Kışlası ve Kavak İskelesi Camii görülmektedir.

National Army Museum'da bulunan bir başka eser de suluboya tekniği ile yapılmıştır. Kırım Harbi sırasında "General Hospital" adıyla anılan Haydarpaşa Askeri Hastanesi ve Kavak İskelesi Camii peyzaj çalışması içinde

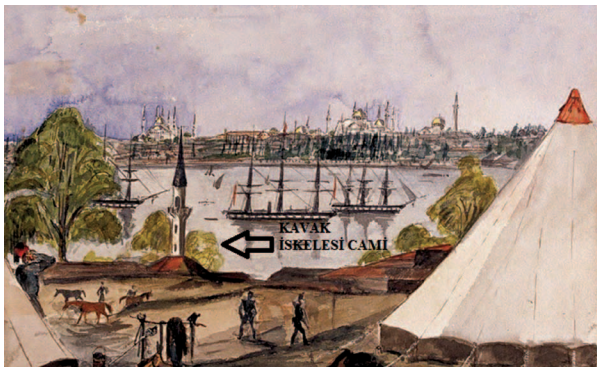
Gravür 1- The Barrack Hospital at Scutari-Üsküdar Selimiye Kışlası (www.old-print.com).

Gravür 2 - Selimiye Kışlası, British Hospital, antique print, 1855 (www.antiquemapsandprints.com).

Resim 1- Hospital on Heyder Pacha, Scutari (National Army Museum, Study Collection, www.nam.ac.uk).

Resim 2- Üsküdar'daki İngiliz Kampı, Camp at Scutari (National Army Museum, Londra, www.nam.ac.uk).

resmedilmiştir. İngiliz birliklerinin çadırları da beyaz kümeler halinde görülmektedir.

National Army Museum'da bulunan suluboya eskiz çalışmasında Kırım Savaşı esnasında İngiliz birliklerinin Haydarpaşa'da kurduğu kamptan Kavak İskelesi Camii görülmektedir.

Resim 3- Kavak İskelesi Camii ve Selimiye Kışlası (www.abbottandholder-thelist.co.uk).

Resim 4- Selimiye Kışlası, İngiliz Mezarlığı ve Kavak İskelesi Camii (www.alamy.com).

Resim 5- Üsküdar İngiliz Mezarlığı, Burial Ground at Scutari, William Simpson (www.mutualart.com).

İngiliz Mezarlığı'ndan Selimiye'ye doğru yapılmış bir başka resimde, Kavak İskelesi Camii ve Selimiye Kışlası görülmektedir. Desenler mürekkeple çizilmiş, suluboya ile renklendirilmiştir.

Tekniği hakkında fazla bir bilgi edinemediğim bir başka resimde Selimiye Kışlası, İngiliz mezarlığı ve Kavak İskelesi Camii görülmektedir. Artık İngilizlerin Kırım Harbi sırasında ölümlerini defnettikleri "Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı" tema haline geldiğinden, resim, gravür ve fotoğraflarda sıkça karşımıza çıkmaya başlamaktadır.

William Simpson'a ait kalem üzerine suluboya resimde, Selimiye Kışlası, İngiliz Mezarlığı, Kavak İskelesi Camii ve Haydarpaşa Askeri Hastanesi betimlenmiştir. Resimde, üniformalı İngiliz askerlerinin topladıkları çalı-çırpıyı omuzlarına aldıkları görülmektedir.

Stefanie Mutz-Humrichin, Prof. Dr. Robert Rieder (1861-1913) ile ilgili doktora tezinde, Rieder'in yapmış ol-

Resim 6- Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Binası ve II. Abdülhamid döneminde yeniden inşa edilen Kavak İskelesi Camii, Robert Rieder (Mutz-Humrich 2008, 43).

Resim 7- British Cemetery, Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı (Öztuncay 2006: 107).

duğu çizimlerde, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Binası ve Sultan II. Abdülhamid döneminde yeniden inşa edilen Kavak İskelesi Camii uyumlu bir silüet yansıtmaktadır. Mürekkep ile çizilip, suluboya ile renklendirilmiştir.

Fakat bu resimlerin bir tanesinde caminin külâhının olmadığı görülür. Konu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mevcut evrakta (makalenin sonunda yararlanılan belgeler sırası ile verilmiştir) 7 Kasım 1855 tarihli (Ek: Belge 16) belgede, Selimiye Kışlası'nda general olan Mösyö Franko'dan Kavak Cami-i Şerifi müstemilatının taraflarınca kullanılmasından ötürü boşaltılması ve harim-i mescid olan bu yerde gereğinin yapılması istenmiştir. Aynı zamanda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığım bu araştırma sırasında, Kavak İskelesi Camii ile ilgili 1855-1887 tarihleri arasında denk gelen belgeye rastlamamış olmam ve 1887'den sonraki belgelerin (Ek: Belge 17-27) Kavak İskelesi Camii'nin yeniden inşası ile ilgili olması; yukarıdaki General Mösyö Franko'dan Kavak İskelesi Camii'nin müstemilatlarının kullanılmaları gerektiğine dair uyarı yazısı; Kırım Harbi sırasında gelen İngilizler'in Kavak İskelesi Camii'ni sunduğum örneklerde resmetmesi, fakat son gösterdiğim Kırım Harbi esnasında İngiliz bir ressamın ait bir resimde caminin külâhının olmaması; aşağıda örneklerini sıraladığım 1856 senesinden caminin II. Abdülhamid döneminde yeniden inşasına kadar olan fotoğraflarda sadece caminin minaresinin yer alması, Kavak İskelesi Camii'nin Kırım Harbi sırasında İngilizler tarafından tahrip edildiğinin apaçık göstergesidir.

Slade'in Kırım Harbi anılarında, Frenk askerlerinin: namaz kılınırken camilerde dolaştıklarından, sokak hayvanlarını zehirlediklerinden, kuşları vurduklarından, minarede ezan okuyan müezzinlerle alay ettiklerinden, örtülü hanımlara arsız gözlerle baktıklarından, oymalı mezar taşlarını kaldırım taşı yaptıklarından bahsetmektedir (Slade 2012: 389). Slade'in anıları tüm bunları destekler niteliktedir.

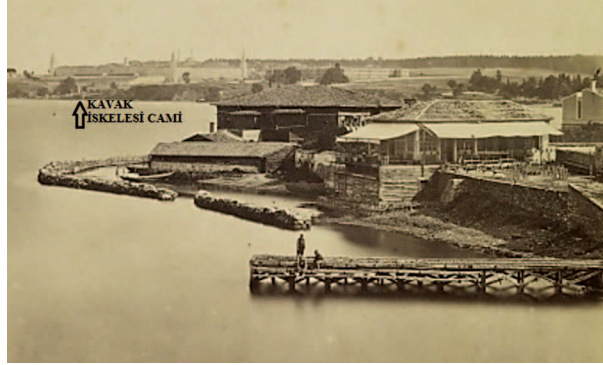
Kavak İskelesi Camii ile aynı kaderi paylaşan Haydarpaşa Sarayı'nın yerine yapılan Haydarpaşa Kasrı da Kırım Seferi dönüşünde Osmanlı hükümetinin müttefiği olan İngiliz askerleri tarafından yakılmıştır (Konyalı 1979: Yeni Asya 4).

FOTOĞRAFLARDA KAVAK İSKELESİ CAMİİ

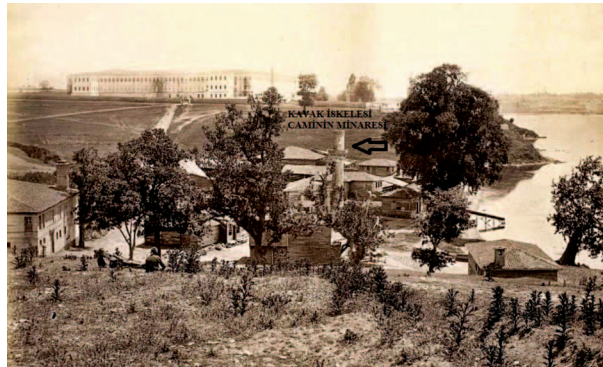
James Robertson'un 1853-1858 yılları arasında Sultan Abdülmecid döneminde yaptığı çekimler, İstanbul'un mimari yapılarını ortaya koyan önemli kayıtlardır. Asıl görevi Osmanlı darphanesinde başhakkâklık (kalemkâr) olan Robertson, İstanbul'da 1841-1881 yılları arasında yaşamıştır (Öztuncay 2015: 76). Bu fotoğrafta Kadıköy-Zaharof kıyılarından Üsküdar'ın fotoğrafı çekilmiştir. Selimiye Kışlası ve yıkılan Kavak İskelesi Camii'nin geriye kalan minaresi uzaklardan görülmektedir. Bu çekimi Robertson, kayınbiraderi ve ortağı olan Felice Beato ile ortak olarak 1857 senesinde gerçekleştirmiştir.

1850'lerin ortalarından itibaren cam negatifli ıslak kodyon yöntemine geçilmesiyle fotoğrafçılara yepyeni ufuklar açılmıştır. Bu yöntemi kullanan İngiliz fotoğrafçı Francis Bedford'un 1862'nin Mayıs ayında İstanbul'da yaptığı çekimler, bu şehrin fotoğraf tarihinde özel bir yere sahiptir (Öztuncay 2015: 75). 1862 Mayıs ayında çektiği, Selimiye Kışlası önündeki sahilin görüntüsü önemli bir belge niteliğindedir. Fotoğraflardan birinde Haydarpaşa Askeri Hastanesi ve Kavak İskelesi Camii'nin minaresi görülmektedir.

Bedford'un aynı gün çektiği bir diğer fotoğrafında ise, Kavak İskelesi Camii'nin minaresi ve Selimiye Kışlası görülmektedir.

Fotoğraf 4- Kadıköy'den Selimiye Kışlası, Robertson & Beato, 1857 (commons.wikimedia.org).

Fotoğraf 5- Kavak İskelesi Camii'nin minaresi ve Haydarpaşa Askeri Hastanesi, Bedford 1862 (eski.istanbulium.net).

Fotoğraf 6- Kavak İskelesi Camii'nin minaresi ve Selimiye Kışlası, Bedford 1862 (eski.istanbulium.net).

Fotoğraf 7- Kavak İskelesi Camii'nin minaresi, Guillaume Berggren, (www.mekan.me).

İstanbul'da yaşayan İsveçli manzara fotoğrafçısı Guillaume Berggren, 1875-1876 tarihleri arasında manzara ve panorama çekimleri üzerine çalışmıştır (Öztuncay 2015: 86). Berggren'e ait fotoğrafta Kavak İskelesi Camii'nin geriye kalan minaresi ahşap evlerin arasında yükselmektedir.

Fotoğraf 8- Zaharof kıyısından Selimiye, Sébah & Joaillier (DAI-Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fotoğraf Arşivi).

Fotoğraf 9- Selimiye-Haydarpaşa, (DAI-Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fotoğraf Arşivi).

Pascal Sébah, 1887'de Polycarpe Joaillier ile ortak olarak Sébah & Joaillier şirketini kurar ve 20. Yüzyıl başlarına kadar beraber çalışırlar. Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fotoğraf Arşivinde bulunan, Kadıköy-Zaharof kıyısından Selimiye'yi gösteren Sébah & Joaillier fotoğrafı, James Robertson'un fotoğrafı gibi aynı cihetten çekilmiştir. Selimiye Kışlası ve yıkılan Kavak İskelesi Camii'nin minaresi uzaklardan görülmektedir.

Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fotoğraf Arşivi'nden bir hava fotoğrafında, II. Abdülhamid döneminde yeniden inşa edilen Kavak İskelesi Camii, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Binası, Haydarpaşa Askeri Hastanesi, Selimiye Kışlası ve Haydarpaşa Garı birlikte aynı karede yer almaktadır.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Binası ve II. Abdülhamid döneminde yeniden inşa edilen Kavak İskelesi Camii'ni gösteren fotoğraf, bu yapıların dış cephe mimarisindeki uyumları ile oluşturdukları dengeyi bize yansıtmaları ve eşsiz bir silüet yansıtmaları açısından unutulmaz bir fotoğraftır. Fotoğrafın sağ alt köşesine Photo François Cospoli/92 yazmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivinde bulunan, Hauptmann Levi'nin 1918'de çekmiş olduğu hava fotoğrafında, II. Abdülhamid döneminde yeniden inşa edilmiş Kavak İskelesi Camii görülmektedir.

II. Dünya Savaşı yıllarında (1945) Türk savaş uçaklarından çekilmiş bir hava fotoğrafından Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Binası, Kavak İskelesi Camii ve Selimiye Kışlası görülmektedir. Caminin minaresi 1929 yılında yıkıldığından fotoğrafta sadece cami gözükmemektedir.

Fotoğraf 10- Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Binası ve II. Abdülhamid döneminde yeniden inşa edilen Kavak İskelesi Camii, Photo Francois (www.yeniakit.com.tr).

Fotoğraf 11- Selimiye - Haydarpaşa, Hauptmann Levin-1918 (DAI-Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fotoğraf Arşivi).

Fotoğraf 12- II. Dünya Savaşı yıllarında hava fotoğrafı
(Zeynep Emel Ekim Arşivi).

Fotoğraf 13- Uydu Fotoğrafı (eharita.uskudar.bel.tr).

Fotoğraf 14- Yıkılan Kavak İskelesi Caminin bulunduğu alanın
günümüzdeki durumu (Zeynep Emel Ekim, 2015).

Üsküdar Belediyesi kent haritasında yer alan uydu görüntüsünde, günümüze ulaşmayan Kavak İskelesi Camii'nin konumu belirtilmiştir. Kavak İskelesi civarının günümüze kadar gelen değişimi uydu görüntüsünden anlaşılmaktadır.

Yıkılan Kavak İskelesi Camii'nin bulunduğu alanın günümüzdeki durumu.

1930-1960 YILLARI ARASINDA KAVAK İSKELESİ CAMİİ'NİN DURUMU

Gazete ilanıyla satışı veya kiralanması gerçekleştirilen cami ve mescitlerin yanında imar faaliyetleri ve maili inhidam nedeniyle yıkılan camiler de mevcuttur (Bülbül : 164). Kavak İskelesi Camii için 17 Mart 1959'da İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü tarafından tutulan raporda, Arı İnşaat Şirketi tarafından şantiye deposu olarak kullanılan caminin tehlikeli ve metruk olduğundan yıkım yoluyla yok edilebileceği ifade edilmiştir.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna, 10/03/1959 tarih ve 3469 sayılı Nafia Vekâleti'nin gönderdiği yazıda, Kavak İskele Mescidinin¹ İstanbul Haydarpaşa

Limanı inşaatı için istimlak edilen binalardan olması hasebiyle yıktırılmasında mahzur görülüp görülmediğine dair kurulun görüşleri istenmiştir. Bunun üzerine Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 24.04.1959 tarih ve 1109 sayılı kararı ile, bahis konusu Kavak İskele Mescidi'nin eski eser vasfı kalmadığı anlaşıldığından yıktırılmasında mahzur olmadığına karar vermiştir. İbrahim Hakkı Konyalı, Yeni Asya gazetesindeki yazısında: "Kavak İskelesi ve Kavak Mescidi deniz doldurularak, gümrük binaları yaptırılırken yıktırılmıştır. Burada Sultan Aziz kışladaki askere has ekmek pişirmek için fırın yaptırmıştı. Bu da bu esnada yıktırılmıştır." ifadesini kullanır (Konyalı 1980: Yeni Asya 4). 1958 senesinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun hazırlamış olduğu iki listeden ilki o zamanki hükümet ve belediyece yıkılması teklif olunup, yıkılmasına veya nakline karar verilen eserlerdir. Bu listenin 24. sırasında Kavak İskele Mescidi yer almaktadır (Ünsal 1969: 6-7).

Bütün bunlar, Kavak İskelesi Camii'nin 8 Ocak 1928 tarihli Kadro Haricine Çıkarma Kanunu gereğince 1935'te ibadete kapatılıp, harap olmaya terk edilmesi ile ilgilidir. Tahsin Öz de caminin kadro haricine çıkarıldığından bahseder (Öz 1987: 37). Bu konu ile ilgili Derin Tarih Dergisi'ndeki makalemde "Hammal Mehmed Ağa Mescidi" konusunu işlemiştim. Hammal Mehmed Ağa Mescidi, 8 Ocak 1928 tarihli Kadro Haricine Çıkarma Kanunu gereğince 1935'te ibadete kapatılarak harap olmaya terk edilmiş, Vakıflar İdaresindeki arşiv kaydına göre (Kuy. 959/232) cami bir satış işlemi de görmüş, 1959'da yerine bir bina yapılmıştır (Ekim 2012: 22).

GÜNÜMÜZDE KAVAK İSKELESİ CAMİİ'NİN TESCİL VE MÜLKİYET DURUMU

İstanbul Çevre, Kültür ve Tarihi Eserleri Koruma Derneğinin Kavak İskelesi Camii'nin tescili ve ihyası hususunu konu alan 10.06.2014 tarih ve 2014/24 sayılı yazısı neticesinde, İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 28.01.2015 tarih ve 2290 sayılı karar ile Kamu mülkiyetine (T.C.D.D.) ait 5 pafta, 1335 ada, 93 parseli ilişkin, 2863 sayılı Yasanın 6. Maddesi'nde belirtilen hususları taşıyacak herhangi bir yapının bulunmadığı anlaşıldığından, parselin korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmesine gerek olmadığına karar vermiştir.

Bunun üzerine Kenan Kıran, 25 Şubat 2015 tarihli Yeni Akit gazetesinde, "Kavak İskelesi Camii'nin ihyasında onay yok" başlıklı haberi ile konuya dikkat çekmiş ve yazısında caminin önemine değinmiştir. Aynı zamanda tescil edilmesi üzerine, İstanbul Çevre, Kültür ve Tarihi Eserleri Koruma Derneği'nin, 03.03.2015 tarih ve 655 sayılı dilekçesinde, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 660 sayılı İlke Kararı'nın 3. Maddesi gereğince, İstanbul VI Nu-

¹ İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi'ndeki yazışma ve kararlarda, bazı ismini zikrettiğim kaynaklarda, camiden mescit diye bahsedilir. Fakat camiye minber konulduğu için, "Kavak İskelesi Camii" denilmelidir.

maralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan tescil ve ihya taleplerinin tekrar değerlendirilmesi istenmiştir. Bu talebin ekinde yer alan bilgi-belgelerin incelenmesi sonucunda, İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 08.04.2015 tarih ve 2495 sayılı karar ile 5 parça, 1335 ada, 93 parsel ilişkin, günümüzde parsel üzerinde yer almayan Kavak İskelesi Mescidi'nin, 2863 sayılı Yasanın 6. Maddesinde belirtilen nitelikleri taşıdığı anlaşıldığından, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmesine, koruma grubunun II. grup olarak belirlenmesine, rölöve-restitüsyon projesinin Kurula iletilmesine karar vermiştir.

Yeni Akit gazetesinde Kenan Kıran, 19 Nisan 2015 tarihli "Yanlıştan Döndüler" haberi ile ele aldığı yazısında, caminin tesciline vesile olduklarını dile getirmişlerdir.

Günümüze ulaşamayan eserlerden biri olan Üsküdar'daki Kavak İskelesi Camii'nin ihyasına yönelik çalışmalar, Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü tarafından başlatılmış ve hâlen devam etmektedir.

Eski eserlerin kayıplarını önlemek için ilk adım, tescil edilmelerini sağlamak², ikinci adım da projelerinin (rölöve, restitüsyon ve restorasyon) hazırlanmasıdır. Üsküdar'daki kayıp diğer camilerinde ihya edilmeleri gerekmektedir.³

SONUÇ

Koruma mevzuatı olarak, 1931 yılında bir bakanlar kurulu kararıyla eski yapıların korunması komisyonunun kurulması dışında bir değişiklik olmamış, 19. yüzyılda İmparatorluk döneminde gelişen yasal çerçeve uygulanmaya devam etmiştir (Tekeli 1985: 170). Bu girişimler sonucu 1933 yılında, 3500 anıtın fişinin hazırlandığı görülmektedir. Yine aynı yıl, Maarif Vekâleti, bu bilgilere dayanarak *Acilen Tamiri İktiza Eden Tarihi Binalar Listesini* yayınlamıştır (Madran 1996: 71). 1933-35 yılları arasında zamanın Maarif vekili ve başvekilin vilayete gönderdiği tamimlerde, ilgililerin "imar" kavramını yanlış anladığına değinilmekte, geniş ve düz yollar açma uğruna eski eserlerin yıkılmaması gereğine tekrar

tekrar işaret etmekte idiler (Akçura 1972: 41). Hatta yayınlanan bir Başbakanlık Genelgesi'nde; "eski eserlerin hiçbir sebep ve bahane ile işgaline veya hedmine meydan verilmemesini" aksi takdirde "yıkılanlar ve müsamaha edenler hakkında şiddetle takibat yapılacağını" belirtilmiştir (Can 1948: 80-81). 21.05.1936 tarihinde Evkaf Umum Müdürlüğüne camilerin ve bunlara şümulü olan binaların tamir ve inşaatlarına ait fenni şartname hazırlanmıştır. Şartnamenin maddelerine bakılarak 1936'larda evrensel restorasyon ilkelerinin ülkemizde henüz bilinmediği görülür (Tapan 1998: 202).

1930-1940 döneminde Türkiye'de mimarlık tartışmaları içinde koruma hâlâ bir başlık olarak yer almamaktadır (Binan 2005: 201). Bu dönemde eski eserlerin korunması pek mümkün olmamakla beraber bir eski eserin korunabilmesi için çok nitelikli olma şartı aranmakta, koruma sorunu seçmecici bir şekilde ele alınarak bütünüyle ele alınmamaktadır. Örneğin, Üsküdar'da tramvayın gelmesi ile meydanı genişletme ve güzelleştirme adı altında 1933 senesinde, Mihri-mah Sultan Kervansarayı ve yanındaki imaret yıkılmış ve Üsküdar meydanı otobüs ve tramvay durakları ile tanzim edilmiştir (Ekim 2015: 68).

İmar faaliyetleri ve mevcut eski eserlerin korunması arasındaki denge şimdiye kadar istenildiği gibi sağlanamadığından bir çatışma yaratmış ve bu çatışmadan eski eserler zarar görerek telafisi mümkün olmayan örneklerle sonuçlanmıştır. Eski eserler kanunu ve imar kanunu arasında çelişkiler olması ve belediyelerin bu durumlarda hep eser aleyhine olan imar kanunu uygulamaları sonunda pek çok eser yıkılmıştır (Çal 1990: 370).

Türkiye'de genel olarak eski eserlerin korunmaması, yıkılması, ve pek çok sebeple günümüze intikal edemeyişinin sebeplerini bu şekilde belirttikten sonra Kavak İskelesi Lala Beşir Ağa Camii'nin de bu örneklerden birisi olduğunu tekrar zikretmeliyiz. Bu vesile ile şunu da belirtmeliyiz ki Kavak İskelesi Camii de, diğer talihsiz emsalleri gibi ihya olunma sürecine girmiştir.

² Saçlı Halil Efendi Türbesi'nin tescil kaydı olmadığından Üsküdar Belediyesi'nden 06.04.2010 tarihinde tescil edilmesine dair yazdığım yazı neticesinde VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 19.01.2011 tarih ve 3249 sayılı karar ile Saçlı Halil Efendi Mezarı'nın tesciline karar vermiştir.

³ Tunusbağı Mescidinin tescil ve ihyası için gayret göstermiş, Mescid ile ilgili bilgileri, 01.11.2011 tarih ve 2493 sayılı yazı ile Üsküdar Belediyesi KUDEB'den, VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne göndermişim. İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun, 08.01.2014 tarih ve 1506 sayılı kararında "... Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün kazı sonucunda ortaya çıkardığı Osmanlı mezar taşının mezarlık alanında uygun bir yerde muhafaza edilmesine" karar verilmiştir. Neticede, Tunusbağı Mescidi'nin tescili ve ihyası için nihai bir karar alınamamış, atılan adımlar sonuçsuz kalmıştır.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE YER ALAN KAVAK İSKELESİ - LALA BEŞİR AĞA CAMİSİ İLE İLGİLİ BELGELER

Belge 1: BOA, AE. SAMD. III, 221/21382: (4 Rebiüla-hir 1135 / 12 Ocak 1723)

Devletlü inâyetlü sultanım hazretleri sağ olsun.

Kullarının arzuhalı budur ki:

Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde mahalle ahalisi ve kayıkçı taifesi, "cuma kılınır cami-i şerif" uzak olduğundan dolayı, şiddetli kışta ve yağmurlu günlerde halk cuma namazı kılamadığından, cuma kılınabilecek bir camiye ihtiyaçları vardır.

Bostancıbaşı Mehmed Ağa'nın idaresi altındaki Zağarcılar Ocağı'nda bulunan ve hayır ve hasenat sahibi Lala Beşir Ağa'nın yaptırdığı mescidin minberi yoktur. Bizim çok ihtiyacımız olduğu için Padişah efendimizden; bu fukara halka merhamet ederek zikir olunan mescide bir minber konulmasına izin vermesini rica ediyoruz. Bunun için vakfın nâzırı (Müdürü) Bostancıbaşı Mehmed Ağa'nın durumu bir ilâm ile bildirerek bizi ihya etmesini istirhâm ediyoruz.

Kayıkçılar Mahallesi Kavak İskelesi ahalisi

İzzetlü Bostancıbaşı ağa, görüp sıhhati üzere arz eyleyesin deyü buyruldu.

Kullarının arzı budur ki

İdaremez altında bulunan evkâftan, Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde Zağarcılar Ocağı'nda Lala Beşir Ağa'nın bina eylediği mescidin minberi olmadığı ve burada cuma namazı kılınmadığından, mahalle ahâlisi, kayıkçı taifesi ve diğer halk şiddetli kış günleriyle yağmurlu zamanlarda uzak yerlere de gidemediklerinden; cuma namazlarını kılacakları bir camiye ihtiyaç duyduklarından, zikir olunan mescide bir minber konulması için izin buyurmaları istirhâm olunur.

Fi 4 Rebiülâhir sene 1132 (14 Şubat 1720)

Mehmed

Hâssa Bostancıbaşısı

Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde Cuma namazı kılacak cami olmayıp mahalle ahalisi ve kayıkçı taifesi kışın şiddetli günlerinde çok zorluk çekip bir camiye şiddetle ihtiyaç duyduklarından, Kavak İskelesi'nde bulunan Zağarcılar Ocağı'nda Lala Beşir Ağa Mescidi'nin cami için uygun olması sebebiyle mescide minber konulup cuma ve bayram namazlarına kılınması için padişahın izin istemek üzere Kavak İskelesi kayıkçılarının arzuhallerini vakfın müdürü ve Hâssa Bostancıbaşısı Mehmed Ağa'nın takdim etmesi üzerine Sultan Üçüncü Ahmed'in bunu onayladığına dair hatt-ı hümayûnu.

İzn-i hümayûnum olmuştur.

Belge 2: BOA, C. EV, 250/12591: (1149 / 1723)

Mücebince tevcih olunmak buyruldu.

24 Ramazan 1149 / 26 Ocak 1737

Kullarının arzıdır ki

İdaremez altındaki evkaftan Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde Zağarcılar Ocağı yakınında bulunan merhum Lala Beşir Ağa isimli hayır sahibinin mescidi ve Darüssaade Ağası Hacı Beşir Ağa'nın minber koydurup camiye döndürdüğü mescidin günlük bir akçe ücret ile kâtibi olan Muhammed bin Hasan, edâ ettiği vazifesini kendi rızasıyla Muhammed Halife bin Hüseyin'e ferâğat ettiği ve bu vazifinin Muhammed bin Hüseyin'e tevcih olduğunu bildiren berat de kendisinin eline verilmiştir.

Mustafa

Hâssa Bostancıbaşısı

Belge 3: BOA, C. EV, 222/11071_1: (1147/1734)

Nişân-ı hümayûn oldur ki:

Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan Zağarcılar Ocağı yakınında merhum Lala Beşir Ağa'nın yaptırdığı mescidde, hâlen Darüssaade Ağası olan el-Hâc Beşir Ağa hazretlerinin padişah izni ile cami yapıp minber koymakla günlük iki akçe ile devirhanlık ve iki akçe ile na't-hânlık Halil bin İbrahim tayin olunup vakfiyesinde kayıtlı olduğu, lakin Halil bin İbrahim'in beratı olmadığından vakfiye gereğince görevlendirilmesi ve yeniden Küçük Evkaf Muhasebesine kayıt edilmesi ve eline berat verilmesi ricasıyla, Vakfın Nâzırı Hâssa Bostancıbaşısı Mehmed Ağa durumu arz etmiştir. Bu arz gereğince yeniden kaydedilip berat verilmek için bin yüz otuz iki senesi Cemaziyelevvelî'nin üçüncü günü verilen ruûs-ı hümayûn gereğince tevcih ve kayıt olduğu belirtilmiştir.

Belge 4: BOA, C. EV, 222/11071_3: (1147 / 1734)

Mücebince el çekmesinden tevcih olunmak buyruldu.

Fi 14 Cemaziyelevvel sene 1147 (12 Ekim 1734)

Kullarının arzıdır ki:

Bu kulları nezaretinde olan evkaftan Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde Zağarcılar Ocağı yakınında merhum Lala Beşir Ağa'nın bina eylediği camide günlük iki akçe ile devirhan ve iki akçe ile na't-hanlık görevinde bulunan Halil bin İbrahim kendi rızasıyla Salih bin Ömer nâmına görevinden vaz geçmiş ve söz konusu bu na't-hanlık, Ömer oğlu Salih'e verilmiştir.

Hüseyin

Hâssa Bostancıbaşısı

Belge 5: BOA, AE. SOSM. III, 6/405_1: (16 Receb 1170 / 6 Nisan 1757)

Darüssaade Ağası merhum Hacı Beşir Ağa'nın İstanbul'da Sadrazam Sarayı yakınında bulunan cami-i şerif ve sair hayratları evkafının mütevellisi, Haremeyn-i Muhteremeyn Kesedârı Ahmed Efendi bin Hacı Mehmed, mahkemede Bostancıbaşı idaresinde olan **Lala Beşir Ağa'nın Kavak'ta bulunan cami-i şerifi** vakfı mütevellisi Haseki Salih ile birbirlerini dava etmelerinden, elimde bulunan eski Haremeyn Müfettişi Alemî Ahmed Efendi'nin imzâ ve mührünü taşıyan vakfiye suretinin gereğince ve Hacı Beşir Ağa hayatta iken, 1132 senesinde Üsküdar'da yaylada, Aydın Kethüdâ Mahallesi'nde bulunan ve her birinin sınırları belirli iki adet mülk bostanı vakf-ı sahih ile vakfedip, zikr olunan bostanlar icare-i misliyle kiralanıp hasıl olan gelirinden Lala Beşir Ağa'nın Camiine koyduğu minber hademesi için vakfiye gereğince günlük yirmi bir akçe ve Lala Beşir Ağa vakfı mütevellisi olanlara dahi günlük iki akçe ücret ki toplam günlük yirmi üç akçe vazife tayin ve fazlası Medîne-i Münevvere fukarasına gönderilsin diye şart ve tayin edilmiştir.

Lala Beşir Ağa Vakfı'nın sâbık mütevellisi Osman Ağa, zikr olunan bostanları doksan bin akçe peşin kira ve günlük altı akçe sonra ödenecek kira ile kiralayıp ve bunu bir senede bağlayıp, bu şekilde kullanırken vakıf sahibi Hacı Beşir Ağa'nın, elimde olup eski Haremeyn müfettişi Âtîf Mehmed Emin Efendi'nin imza ve mührünü hâvî ve işlem yapılan vakfiye gereğince Hacı Beşir Ağa hayatta iken, 1157 senesinde ve daha önce bahsi geçen Sadrazam Sarayı yakınındaki camiye bina eylediklerinde, vakfının şartlarını tekrar değiştirmek ellerinde olup, Lala Beşir Camii'nde minber yapılması ve tek vakıf olmak üzere mütevellisi bütün evkafına mütevellî olup tek elden toplamak ve idare etmek üzere şart ve tayin etmiştir.

Vakıf sahibinin minber vakfı hademesine ödeyeceği ücret, bütün vakıftan verilmek üzere zikr olunan bostanları ve peşin kirasından zikr olunan vakıf için satın alınan Havas-ı Refî'a (Eyüp) kazasına bağlı Hasköy'de Şaban Halife Mahallesi'nde odalar, muhasebe defteri gereğince peşin kiradan kalan dört yüz yirmi kuruş ile daha önce minber ve padişaha ayrılan bölümün tamirine harcanan yüz yirmi kuruş indirildikten sonra geri kalan borç olan üç yüz kuruşun senetlerini bana teslim etmiştir. Zikri geçen 1257 senesi tarihiyle işler vaziyette bulunan vakfiye ile vakıfların yararı ve anlaşmazlığın ortadan kalkması için güvenilir kişilerin vasıtasıyla vakfiye gereğince vakıf sahibi **Hacı Beşir Ağa'nın**, Lala Beşir Ağa'nın Kavak'da bulunan cami-i şerifinde yaptırdığı minber ve cami hademesine ve mütevellisine şart ve tayin eylediği günlük yirmi üçer akçe ücret, vakf-ı kebîr mütevellisi tarafından her ay Lala Beşir Ağa Vakfı mütevellisi eliyle görevlilere ödenmek ve zikri

geçen minber ve mahfil-i hümayûn ile etraf duvarlarının tamiri gerektiğince tamir olunmak üzere, mütevellî Salih Haseki, bostanlar, odalar ve sığırlar ile halkın ödemesi gereken peşin kiraya ait meblağın üç yüz kuruşa ait senedini, mütevellî Ahmed Efendi'ye teslim etmiştir.

Vakfın gelirlerinden el çekmekle bundan sonra daha önce belirtilen bostanlar, odalar ve sığırlara dair hâlâ kiracıların ellerinde olan eski senedler alınıp vakıfta muhafaza edilip, kiracıların önce olduğu gibi kira ile tasarruflarını bildirir mütevellî Ahmed Efendi tarafından yeniden temessükleri verilip, vakfiye gereğince görevlilere günlük yirmi üç akçeye ait beratları, mütevellinin bildirmesiyle Haremeyn Muhasebesi Kalemî'nden tek tek verilecektir. Bundan sonra vâkıf Hacı Beşir Ağa'nın zikr olunan vakıfları tek elden zabt ve tasarruf olunmak ve bu şart uygulamalara düstur olmak üzere Haremeyn-i Şerifeyn Muhasebesi'ne kayıt ve Küçük Evkâf'ta olan maaşlara ve sâire dair kayıtları kaldırmak için irâde gerektiğini Haremeyn-i Muhteremeyn Müfettişi el-Hâc İbrahim Efendi i'âm etmiş ve buna göre gerekli işlemlerin yapılması, hâlâ vakfın müdürü ve bilfiil Darüssaade Ağası el-Hâc Ahmed Ağa tarafından talep edilmiştir.

Fî 16 Receb 1170 / 6 Nisan 1757

Muhammed Emin

Belge 6: BOA, C. EV, 11/527_1: (5 Ramazan 1184 / 23 Aralık 1770)

Mücebince tevcih olunmak buyuruldu. Fî 7 Ramazan 1184.

Devletlü inayetlü merhametlü sultanım hazretleri sağ olsun

Sadrazam hazretlerinin idaresi altındaki evkaftan, İstanbul'da merhum Beyazıt Bey ve Hekim Çelebi Zaviyesi Vakfı mütevelliliği, henüz kimsenin uhdesine verilmiş olmayıp, bu sadık kulları padişah hazretlerinin yardımlarına lâyık olmakla, tevliyetin kendisine sadaka ve ihsan buyrulması için emir ve fermanlarını istihâm eder.

Hâfız Hüseyin bin Mustafa

Belge 7: BOA, C. EV, 11/527_2: (7 Ramazan 1184 / 25 Aralık 1770)

Açıldığı üzere belirtilen vakfın mütevelliliği günlük iki akçe vazife ile ismi geçen kişinin üzerinde olduğu kayıtlıdır. Bu konuda gerekeni yapmak, sultanımın emrine bağlıdır.

Fî 5 Ramazan sene 1184 / 23 Aralık 1770

Mücebince tevcih olunmak buyuruldu.

Fî 7 Ramazan 1184 / 25 Aralık 1770

Devletlü inayetlü merhametlü sultanım hazretleri sağ olsun

Sadrâzam hazretlerinin idaresi altındaki evkaftan İstanbul'da Odabaşı Çarşısı'nda Ayşe Hatun Vakfı mütevelliliği, henüz kimsenin üzerine verilmemiş olup, bu kulları müstakim ve sadık olup, lütuflarına layık biri olmakla, tevliyetin kendisine sadaka ve ihsan buyrulması için emirlerini istihâm etmektedir.

Sadrâzâmın sofracısı

Belge 8: BOA, C. EV, 11/527_4: (7 Ramazan sene 1184 / 25 Aralık 1770)

Zikir olunan vakfın mütevelliliği belirli bir ücret ile ismi geçen kişinin üzerinde olduğu kayıtlıdır. Ferman devletli sultanım hazretlerindir.

Fi 5 Ramazan 1184 / 23 Aralık 1770

Mücebince tevcih olunmak buyuruldu.

Fi 7 Ramazan 1184 / 25 Aralık 1770

Devletli inayetli merhametli sultanım hazretleri sağ olsun

Sadrâzam hazretlerinin idaresi altındaki evkaftan Üsküdar'a bağlı Kavak İskelesi'nde Lala Beşir Ağa Mescidi Vakfı'nın tevliyeti henüz kimsenin üzerine verilmemiş olmakla bu kulları müstakim ve sadık olup, padişah hazretlerinin inayetine lâyık bulunmakla, bahsi geçen mütevellilik hizmetinin kendisine ihsan buyrulması için emir ve fermanlarını istihâm eder.

Sadrâzâmın silâhdarı Mustafa

Belge 9: BOA, C. EV, 11/527_5 (7 Ramazan sene 1184 / 25 Aralık 1770)

İsmi geçen vakfın mütevelliliği iki akçe ücret ile bahsi geçen kişinin üzerinde olduğu defterde kayıtlıdır. Ferman sultanım hazretlerindir.

Fi 5 Ramazan 1184 / 23 Aralık 1770

Mücebince tevcih olunmak buyuruldu.

Fi 7 Ramazan 1184 / 25 Aralık 1770

Devletli inayetli merhametli sultanım hazretleri sağ olsun

Sadrâzam hazretlerinin idaresi altındaki evkaftan olan İstanbul İpsala'da bulunan Hüsrev Kethüda İmaretî Vakfı mütevelliliği, günlük elli akçe karşılığında Seyyid Osman Ağa'ya verilmiş olmakla birlikte; bunun gibi sadrâzâmın idaresi altındaki vakıflara birer müstakim kimselerin tayin olunması gerektiğinden; müstakim ve sadık olup, padişahımızın inayetlerine lâyık bulunan kullarına bu tevliyetin ihsan buyrulması için emir ve ferman, sultanım hazretlerindir.

Mîr Ahmed bin Mîr Hüseyin

Belge 10: BOA, EV. HMM. d., 5806/3: (1186 / 1773)

Merhûm Lala Beşir Ağa mescid-i şerif der-Üsküdar der-İskele-i Kavak

Kâimmakâm-ı mütevellî Mehmed Ağa an sene 1185 gâye-i şehri Zilhicce sene 1186, 55200 kuruş, İcârât, şehriye 1300 kuruş, Sene 1185: 15600 fi 1185, 15600 fi 1186, =31200 kuruş, der-Mahalle-i Kâtib Kâsım sene 1185, Mahlûl nisf menzil Kapucı Ali 12000 kuruş, Mahlûl nisf menzil der-mahalle-i mezbûre Berber İbrahim der-sene 1185 12000 kuruş, Mazrûfât, 5440 kuruş, Müjdegân 240 kuruş, Dellâliye mahlûl 480 kuruş, Resm-i amme-i mütevellî 2400 kuruş, Harc-ı istikâ 1200 kuruş, Kayd ve hüddâmiye 520 kuruş, Tââmiye ve kahve ve ücret-i bargir 600 kuruş,

Maaşlar: Yevm 21, 7560 sene 1185, 7560 sene 1186, =15120 kuruş, mütevellî ücreti: yevm 4, Vazîfe-i imam yevm 10, Vazîfe-i kâtib yevm 2.5, Vazîfe-i hatib yevm 2.5, Vazîfe-i râh yevm 2

Masraflar: Bahâ-i şem'-i rûgan, 1440 sene 1185, 1440 sene 1186=2880, Bahâ-i rûgan-ı zeyt, 4960, 4960= 9920, mübarek gecelerde kandil yakımı, 300, 300=600, yakma ücreti, 300, 300= 600, kandil ve şamandıra, 300, 300, =600, Halı serme: 360, 360=720, Lağım temizleme ücreti: 300, 300=600 kuruş, Ayasofya-i Kebîr zemin kirası: 1800 sene 1185, 1800 sene 1186, =3600 kuruş, Boş kiralar ücreti 1080 kuruş, Mesârif-i mütevellî, 540 sene 1185, 540 sene 1186, =1080 kuruş, Kırtasiye, 360, 360=720, İhârîye, 460, 460=920, Mahkeme harç borcu 300,300=600, Bedestana konulan: 8760 kuruş

An-gurre-i Şevval sene 84 ilâ Zilhicce sene 1186 (1771 senesinin Ocak/Şubat sonundan 1773 Şubat/Mart sonuna kadar kadar):

İrâd 22580 bekâyâ-yı irâd an gâye-i 1183, 15600 bekâyâ-yı irâd ilâ gâye-i 1184, = 28180 kuruş, İcârât-ı müsakkafât, An Gurre-i Şevval sene 84 ilâ gâye-i Zilhicce sene 1186, 1100, 15600, 31200, 3300, 34500, Yekûn irâd , 38180, 34500, =72680, 24000 Peşin kiralar, =96680, 00270, 96950, 22310 Devreden kiradan kalan: =84640 Maaşlardan, An gurre-i Şevval sene 84 ilâ gâye-i Zilhicce sene 1186, Yevm 21, 7560, 15120, 690, =15810, Bahâ-i şem'-i rûgan, 1440, İki sene, =2880, Bahâ-i rûgan-ı zeyt, 960, Seneteyn, =1920, Diğer günler için yakılan kandiller, 300, Seneteyn, =600 kuruş, Dersâdet kandillerinin yakılışı 300, Seneteyn , =600 kuruş, Kandiller ve kendir bahası, 300, Seneteyn, =600, Ücret-i kayık, 120, Seneteyn, =240, Lağım temizliği, 300 sene 84 sene 86, Seneteyn, =1200, Edâ-i mukâtaa-i zemin der-Vakf-ı Ayasofya-i Kebîr an-sene 83, 84 1185 sene 1186, 1800, Sene 4 =7200 kuruş, Kırtâsiye-i kâtib, 360, Seneteyn= 720, İhârîye, 460, Seneteyn, =920, 300, Seneteyn= 600 +90 =690, hüddâmiye, 60, Seneteyn = 120 kuruş +10= 130 kuruş, İmaretin zayi olan mahsülü, 1080, hizmet-i icâr-ı mahsûlât 1080, 2400+1200+480+240=4320+520 hüdda-

miye, Yekûn, 74640 İrâd, 65880 mesârifât, =8760 Kesede mevcûd , 2880, 1920, 600, 600, 240, =6840, 1200, 7200, 0720, 920, 720, =17600, 1080, 1080, 4840, 23310, =47910, 15810, =63810, 2160, =65880

Belge 11: BOA, C. EV, 572/28887_1 (25 Rebiülevvel 1194 / 31 Mart 1780)

İzn-i hümayûnum olmuştur.

Kullarının arzıdır ki

Şevketlü kerâmetlü mehabetlü kudretlü veli-nimetim efendim padişahım

Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan cami-i şerifin hatibi olan Muhammed Nuri isimli kimse kendi rızasıyla görevini hak sahiplerinden olan Hafız Muhammed Halife'ye ferağat edip vaz geçmekle, bu görevin kendisine verilmesi için vakfın nâzırı Darüssaade ağası kulları arz etmiştir.

Yukarısında, padişahın "izn-i hümayûnum olmuştur" şeklindeki hatt-ı hümayûnlarının sâdır olması için emr ü ferman, padişahımındır.

Belge 12: BOA, C. EV, 572/28887_3: (25 Rebiülevvel 1194 / 31 Mart 1780)

Mücebince tevcih olunmak buyruldu.

25 Rebilüvvel sene 1194 / 31 Mart 1780

Kullarının arzıdır ki

İdaremez altındaki evkaftan ve sabık Dârüssaade Ağası Hacı Beşir Ağa merhumun evkafı mahsulünden almak üzere günlük dört akçe ile Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan cami-i şerifte hatip olan Mehmed Nuri Halife bin Ömer Efendi, bu görevini kendi rızasıyla Hâfız Mehmed bin Hacı Ahmed'e verdiği vakfın mütevellisi bildirmiş olmakla gereğince tevcih buyrulmak ricasıyla arz olunur.

Belge 13: BOA, C. BLD, 69/3413: (14 Safer 1206 / 13 Ekim 1791)

Mücebince tevcih olunmak buyruldu.

Kullarının arzıdır ki:

İdaremez altındaki evkaftan Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan el-Hâc Lala Beşir Ağa Vakfı'nın ücretli olarak suyolcusu olan İbrahim Halife bin el-Hâc Halil vefat edip görevi boş ve hizmeti âtil kalmış olmakla, bu görevin, kendi oğlu arz bulunan Mehmed bin İbrahim'e, her şekilde uygun ve müstehak olması sebebiyle verilmesi ve üzerine kayd edilmesi için berâtının verilmesi istihâm olunur.

Belge 14: BOA, C. EV, 82/4065_1: (4 Rebiülevvel 1213 / 16 Ağustos 1798)

İzn-i hümayunum olmuştur.

Kullarının arzıdır ki

Şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü velinimetim efendim padişahım

Üsküdar'da Kavak İskelesi yakınında bulunan müteveffa (vefat etmiş) Lala Beşir Ağa Camii'nin hitabeti boş olmakla hak sahiplerinden el-Hâc Hafız Ahmed Halife'ye verilmek ricasını, vakfın nâzırı ve Darüssaade ağası arz etmekle, bâlâsı "izn-i hümayûnum olmuştur" şeklindeki padişah hattının sâdır olması ususunda emr u fermân, sultanımındır.

Hâssa Bostancıbaşı Ahmed

Belge 15: BOA, C. EV, 82/4065_3: (4 Rebiülevvel 1213 / 16 Ağustos 1798)

Mücebince tevcih olunmak buyruldu.

4 Rebiülevvel sene 1213 (16 Ağustos 1798)

Kullarının arzıdır ki:

İdaremez altında olan evkaftan İstanbul'da bulunan eski Darüssaade ağası merhum el-Hâc Beşir Ağa evkafına bağlı Üsküdar'da Kavak İskelesi yakınında merhum Lala Beşir Ağa Vakfı'ndan almak üzere günlük dört akçe ile mescidin hatiblik görevine mutasarrıf olan İsa Efendi ibn-i Musa'nın çocuksuz olarak vefat etmiş olduğunu mütevellisi bildirdiğinden, bu görevin boş kalmasından dolayı el-Hâc Hafız Ahmed Efendi ibn-i Ahmed'e tevcih olunup berâtının verilmesi ricasıyla arz olunur.

Darüssaade Ağası

Belge 16: BOA, HR. MKT, 126/36: (26 Safer 1272 / 7 Kasım 1855)

Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'ne tezkire-i aliyye

Elimize ulaşan bu nezâret tezkiresinden anlaşıldığına göre; durum Mösyo Franko kulları vasıtasıyla gereken yere ifade ettirildiğinde zikr olunan mahallin kullanılmasına, cami-i şerif müstemilâtından olduğunun bilinmemesi yol açtığından, nezâret tarafından özellikle bir memur tayiniyle cami-i şerif müstemilâtından olan mahaller kendilerine gösterildiği ve boşaltılması işlemlerinin yapılmasına başlanacağı ifade olunmuş ve tayin olunacak memurun tanınması için Selimiye Kışlası'nda bulunan ismi geçen devletin generaline yazılmış olan bir adet mektup ek olarak Seraske-re gönderilmiş olmakla, bu istisnanın, harim-i mescid olan yerler olmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Bu konuda gereğinin yapılması için emr ü irâde sultanımızındır.

Belge 17: BOA, BEO, 885/66301: (12 Receb 1304 / 6 Nisan 1887)

Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'ne

Mazbata muccebince Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'nden icabının yapılmasına himmet buyrulmak rica olunur.

Şûrâ-yı Devlet Dahiliye Dairesi'nin 2833 numaralı mazbatasının suretidir

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 28 Cemâziyelâhir sene 314 ve 527 numaralı takriri Dahiliye Dahiresi'nde okundu.

Mazbut vakıflardan **Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde** bulunup geçen üç yüz on bir senesinde yapılan keşif ve münâkasasına ve padişahın iradesi gereğince elli bir bin yedi yüz elli kuruş masrafla ve müteahhidi marifetiyle maktû'an inşaatı yapılmış olan **Hacı Beşir Ağa Cami-i Şerifi'nin** belirtilen keşif haricinde inşası lâzım gelen minber ve saire gibi bazı mahallerinin dahi son keşif ve evvelki münakasaya nisbeten gerekli indirimlerin yapılmasından sonra bin dört yüz kırk yedi kuruşla inşası müteahhidine ihale olunmuştur.

Zikr olunan bin dört yüz kırk yedi kuruşun ilk keşfe ilâve olarak üç yüz on bir senesi Evkaf bütçesi inşaatı için ayrılan bölümden sarfına izin istenmiş olmakla izin gereğince gereğinin yapılması hususunda emir buyurmak, emretme yetkisine sahip olanındır.

Fi 12 Receb 1304 /6 Nisan 1887

Belge 18: BOA, İ. EV, 11/53_1: (1311 / 1894)

ŞÛRÂ-YI DEVLET

Dâhiliye Dairesi

Adet

2754

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 9 Cemâziyelâhir sene 313 tarih ve beş yüz yirmi beş numaralı takriri Dâhiliye Dâiresi'nde okundu

Evkaf-ı mazbûttadan **Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde** bulunan harap **Beşir Ağa Câmi-i Şerifi'nin** altı dükkan ve hademe odası olmak üzere yeniden inşa edilmesi hususunda, keşif ve münâkasası yapılarak bu hususta düzenlenen defterler ile pusulaya ve resme bakılarak gerekli inşaat, bir mecîdî on dokuz kuruştan elli bir bin yedi yüz elli kuruş, Meşihat Tamirat sâbık Müdürü Ali Rıza Efendi üzerinde kararlaştırılmıştır.

İsmi geçen müteahhit usûlü üzere kefalet ve kontrata bağlı olduğundan ve cami-i şerif inşaatına sarf edilmek üzere Seraskerlik Muhasebât Dairesi Dördüncü Şubesi Müdür yardımcısı İsmail Tevfik Bey tarafından vakıf için bağış olmak üzere iki yüz elli adet Osmanlı lirası verilerek zikrolunan meblağ vakfın mevcut olan miktarına eklenecek gelir kayıt edildiğinden bahisle inşaatı, Ali Rıza Efendi vasıtasıyla götürü usulü yapılması ve bitiminde vakfına masraf kayıt olunmak üzere bu meblağın vakfın mevcut olan meblağından olarak üç yüz on bir senesi Evkaf Bütçesi tertibinden sarfına izin olunmuştur. Muâmelâtın icrası için evrakın nezârete havalesi tezkire ile bildirilmiş ve daha

önce belirtilen keşif defteri, pusula ve resim, ekli olarak takdim kılınmıştır.

Fi 29 Cemâziyelâhir sene 313 / 7 Ocak 1894

Şûrâ-yı Devlet azalarının mühürleri

Belge 19: BOA, İ. EV, 11/53_2: (12 Receb 1313 / 29 Aralık 1895)

BÂB-I ÂLÎ

DÂİRE-İ SADÂRET

Âmedi Dîvân-ı Hümâyûn

1659

Atûfetli efendim hazretleri

Evkâf-ı mazbûttadan **Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde** bulunan harab **Beşir Ağa Câmi-i Şerifi'nin** altı dükkan ve hademe odası olmak üzere keşfi gereğince mecîdî on dokuz kuruş hesabıyla elli bir bin yedi yüz elli kuruşla ve müteahhidi marifetiyle yeniden ve götürü usulüyle inşası ve bitiminde vakfa masraf kayıt olunmak üzere zikr olunan meblağın vakfın mevcut meblağından olarak üç yüz on bir senesi evkaf bütçesi tertibinden ödenmesi hususunun Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havalesi görüşüldüğüne dair Şûrâ-yı Devlet Dahiliye Dairesi'nden tanzim olunan mazbata ekleleriyle arz ve takdim kılınmıştır.

Fi 12 Receb sene 1213.

Sadrâzam Halil Rifat Paşa

Kullarının arzıdır ki

Sadrâzam tarafından gönderilip padişah tarafından görülen sadrazam tezkiresi gereğince padişah iradesine çıkmıştır.

Fi 16 Receb sene 1313 / 2 Ocak 1896

Başkâtib Tahsin

Belge 20: BOA, BEO, 978/73322_1: (1313 / 1895)

Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'nin 915 numaralı mazbatasının suretidir.

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 3 Zilkade sene 314 tarihli ve elli numaralı takriri Maliye Dairesi'nde okundu.

Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde yeniden bina ve inşa olunan **Lala Beşir Ağa Cami-i Şerifi** için gereken zeytinyağı ve mumun emsalleri gibi verilmesi, hademesi tarafından istihâm olunmuştur. **Sultan İkinci Mahmud Han** Vakfı'ndan, zikrolunan camiye mahsus senelik on sekiz eski okka zeytinyağı ve dört eski okka fiske ispermeçet balinasının yağından yapılan mum ve bir çift dört okkalık mihrap mumu olduğu kayıtlardan anlaşılmalı olup, hesaplandığında caminin minaresinde bulunan kandillerde Ramazan-ı şerif

ile sair günlerde yakılmak üzere senelik otuz yedi kilo sekiz yüz kırk beş gram zeytinyağı ve iki senede değiştirilmek üzere yirmi beş kilo altı yüz elli yedi gram mihrap mumu olduğu görülmüştür. Bu sebeple, fiske ispermeçeti yeterli miktarda ise de zeytinyağı senelik on dört kilo yedi yüz elli üç gram ve mihrap mumuna yirmi kilo beş yüz yirmi altı gram eklenmesi talep olunmuştur.

İlâvesine lüzum görülen miktardan zeytinyağı ile mihrap mumu parasının bu sene bütçesinde karşılığı olup olmadığı ve hangi tarihten itibaren ilave olunacağı nezaretten sorularak cevap olarak alınan tezkirede, bunların Bâb-ı Âli'ye takdim olunan üç yüz on senesi bütçesinin hususi faslındaki karşılıktan olmak üzere zikir olunan senenin mart ayından itibaren zam olunup verileceği gösterilmiştir. Bunun yazılı olarak bildirilmesi uygun görülmüş olmakla icabının yapılmasının nezârete havale buyrulması kararlaştırılmıştır.

Fî 6 Safer sene 1315 /13 Kasım 1895

Belge 21: BOA, ŞD, 136/62: (9 Cemaziyelâhir 1313 / 27 Kasım 1895)

NEZÂRET-İ EVKÂF-I HÜMÂYÛN

Mektûbî kalemi

Aded

525

Evkâf-ı mazbûtadan Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan harab Beşir Ağa Câmî-i Şerîfi'nin altı dükkân ve hademe odası olmak üzere yeniden inşa edilmesi hususunda keşif ve münâkasası yapılarak bu hususta düzenlenen ve ek olarak takdim olunan defterle pusulaya ve resme bakılarak gerekli inşaat, mecîdî on dokuz kuruştan elli bir bin yedi yüz elli kuruş, Meşihat Tamirât eski Müdüdü Ali Rıza Efendi'ye verilerek, müteahhidi olan kişi usulü üzere kefalet ve kontrata bağlanmış, cami-i şerîfin zikrolunan inşaatına sarf edilmek üzere Seraskerlik Muhasebe Dâiresi Dördüncü Şubesi Müdür yardımcısı İsmail Tevfik Bey tarafından vakfa bağış olarak iki yüz elli adet Osmanlı lirası verilmiştir. Zikrolunan meblağ, vakfin mevcut olan parasına eklenerek gelir kaydedilmiş olduğundan, bu inşaatın resim ve keşfinde yazılı vasıflar ve eşkâl üzere sağlam ve korunaklı olarak meydana getirilmesine ve müteahhidi marifetiyle götürü usulü yapılarak bitiminde vakfa masraf kaydı için bu meblağın vakfin mevcudundan olarak üç yüz on bir senesi Evkaf bütçesinden sarf edilmesine izin verilmesi hususunda keyfiyet sadrâzama arz edilmiştir.

Fî 9 Cemaziyelâhir 1313 / 27 Kasım 1895

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı es-Seyyid Abdullah

Belge 22: BOA, BEO, 726/54437: (1313 / 1895)

Evkaf-ı Hümâyûn Nezaret-i Celilesi'ne buyruldu

Suretleri yukarıda yazılı arz tezkiresi ve sadır olan padişah hazretlerinin iradesi gereğince icabının yapılması hususunda keşif defteriyle resim ve pusula ek olarak gönderilmiş olmakla Evkaf-ı Hümâyûn Nezaret-i Celilesi'nden gereğinin yapılmasına himmet.

Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan harab Beşir Ağa Camii'nin yeniden inşası hakkında

Atûfetlü efendim hazretleri

Mazbût vakıflardan Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan Beşir Ağa Camii'nin altı dükkân ve hademe odası olmak üzere keşfi gereğince on dokuz mecîdî kuruş hesabıyla elli bir bin yedi yüz elli kuruşla müteahhidi marifetiyle yeniden ve götürü usulüyle inşası ve bitiminde vakfa masraf kayıtlı olmak üzere zikrolunan meblağın mevcut vakıftan olarak üç yüz on bir senesi evkaf bütçesi tertibinden alınması hususunun Evkaf Nezâreti'ne havale edildiğine dair Şûrâ-yı Devlet Dahiliye Dairesi'nden tanzim olunan mazbata melfuflarıyla arz ve takdim kılınmıştır.

12 Receb 1313 / 29 Aralık 1895

Sadrâzam Halil Rif'at

Kullarının arzıdır ki

Sadâret makamının tezkiresi elimize ulaşmış ve padişah tarafından görülmüştür. Sadrâzâmın izin istediği şekilde padişahın irâde-i seniyyesi çıkmıştır.

16 Receb sene 1313 / 1 Ocak 1896

Başkatib Tahsin

Belge 23: BOA, ŞD, 139/68_1: (26 Eylül 1312 / 8 Ekim 1896)

Kavak İskelesi'nde bulunan Cami-i Şerîfin minber ve kürsü inşası masraflarını bildirir keşf-i evvel defteridir.

Zikir olunan câmiin, mecîdî on dokuz kuruş hesabıyla bin dört yüz kırk yedi kuruşla mümkün olacağına dair işbu keşif defteri takdim kılındı.

Fî 26 Eylül sene 1312 / 8 Ekim 1896

kalfa, mühendis-i evkaf, kolağası, binbaşî mühürleri

*

Belge 24: BOA, ŞD, 139/68_3: (26 Eylül 1312 / 8 Ekim 1896)

NEZÂRET-İ EVKÂF-I HÜMÂYÛN

Mektûbî kalemi

Aded

527

Bahâ		Yekûn		Tek'iben		İnşaatın ebâdı			İnşaat-ı sanaiyyenin iş'arâtı (açıklaması)
Yekûn kuruş	Kuruş	Fiyatı	Zirâ'	Küllî Zirâ'	Cüz'î Zirâ'	Kadden Zirâ'	Arzan Zirâ'	Tülen zirâ	
						2	0,80	4,10	Tam kalastan çatma ana ve tablalı olarak iki tarafı doğramadan çatma ve içi ...? kalastan kademe ve döşemeli iki tarafı meşin parmaklıklı ve döşeme üzeri altı santim dört köşe tesviyeli sütun yukarısı silme avadanlıklılı kurşunlu ve üzeri külâhı ve mevcut aleminin tezhibli mahalline konulması ve aynı şekilde çâr köşe ağaçtan iki tarafı tesviyeli dikme sütun ve üzerine kornişli olarak kapılı ve bilcümle yağlı boyalı minber inşasıyla aynı şekilde ağaçtan ve yağlı boya kemeri inşası
	1300					2,50	0,80	0,80	Minber altı
	500								külâh üzeri
									Kürsü
2150	350	2,5	140 okka	Beheri 20 okka				Devren 7	Minare şerefesi etrafına metresi yirmi eski okka ağırlığında, bununla birlikte yağlı boyayı kurşun ile yanında yağlamalı demir parmaklık inşası
703									Münâkasa peşin olup indirimi lazım gelir
=1447									

Tablo 1- Belge 23'e ait cetvel

Evkâf-ı mazbûtadan **Üsküdar'da Kavak İskelesi**'nde bulunup geçen üç yüz on bir senesinde yapılan keşif ve münâkasası ve padişah iradesi gereğince elli bir bin yedi yüz elli kuruş masrafla ve müteahhidi marifetiyle götürü olarak inşaat işleri yapılmış olan **Hacı Beşir Ağa Cami-i Şerifi'nin** yapılan bu keşif haricinde inşası lazım gelen minber ve saire gibi daha bazı mahallerinin keşfinin yapılması ve daha önceki münâkasaya nisbeten gerekli indirimlerin yapılmasından sonra bin dört yüz kırk yedi kuruşla inşa olunmak üzere müteahhidine ihale edilmiştir. Zikrolunan bin dört yüz kırk yedi kuruşun ilk keşfe ilave olarak üç yüz on bir senesi Evkâf bütçesi inşaat tertibinden sarfına izin verilmesi hususunda keyfiyet sadrâzama arz olunmuştur.

Fi 28 Cemâziyelevvel 1314 /4 Kasım 1896

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı es-Seyyid Abdullah

Belge 25: BOA, ŞD, 141/28_1: (3 Zilkade 1314 / 5 Nisan 1897)

Padişahımız sayesinde bu defa yeniden bina ve inşa olunan **Üsküdar'da Kavak İskelesi'nde bulunan Lala Beşir Ağa Câmi-i Şerifi** için lâzım olan yağ ve mumun emsali gibi verilmesi hakkında kademesi tarafından verilen arzuhal üzerine gerekli incelemenin yapılmasıyla, cennet-mekan **Sultan İkinci Mahmud Hazretleri vak-**

fından, zikrolunan câmi için yıllık on sekiz eski okka yağ ve dört eski okka fiske ispermeçet (ispetmeçet balinasının yağından yapılan mum) dört okkalık mihrab mumu tahsis edilmiş olduğu kayıtlardan anlaşılmış ve hesap olunduğundan cami-i şerifle minaresinde bulunan kandillerde Ramazan-ı şerifle diğer günlerde yakılmak üzere senelik otuz yedi kilo sekiz yüz kırk beş gram yağ ve iki senede değiştirilmek üzere yirmi beş kilo altı yüz elli yedi gram mihrab mumu tayin edilmiş olduğu ortaya konup ve yazılı olan eski tahsisatlardan fiske ispermeçeti yeterli miktarda ise de senelik yağ on dört kilo yedi yüz elli üç gram ve mihrab mumuna yirmi kilo beş yüz yirmi altı gram eklenmesi lazım geleceği araştırma neticesinde anlaşılmış olduğundan zikr olunan miktar kadar yağ ve mumun eklenmesine izin verilmesi hususunda keyfiyetin sadrâzama arzı, Mesarifat İdaresi'nden ifade kılınmıştır.

Fi 3 Zilkade sene 1314 / 5 Nisan 1897

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı es-Seyyid Abdullah

Belge 26: BOA, ŞD, 144/36_1: (29 Şevval 1315 / 23 Mart 1898)

NEZÂRET-İ EVKÂF-I HÜMÂYÜN

Mektûbî kalemi

Aded 14

Evkâf-ı mazbûtadan **Üsküdar'da Kavak İskelesi**'nde **Lala Beşir Ağa Câmi'-i Şerifi'nin** hademesi, aylıklarının azlığından bahisle, arttırılması hakkındaki dilekçeleri üzerine yapılan araştırmada, **Lala Beşir Ağa ile Hacı Beşir Ağa** vakıflarından câmi-i mezkûr imamlığının aylık yirmi kuruş ve hatiplik on kuruş ve müezzinliğin on beş kuruş ve Cuma müezzinliğinin yirmi para ve kayyumluğun bir kuruş on para ve minber kayyumunun on para ve ser-mahfilin üç buçuk kuruş ve devir-hânın beş kuruş ve muarripliğin (tercümanlık) beş kuruş tahsisi ödemeleri olup, hakikaten düşük ve **zıkr olunan vakıfların** gelirleri zamma müsait bulunduğu anlaşılmıştır.

Zıkr olunan caminin imamlık aylığının, altmış kuruş zamlı seksen kuruşa ve hitabet vazifesinin yirmi beş kuruş zamlı otuz beş kuruşa ve müezzinlik vazifesinin elli beş kuruş zamlı yetmiş beş kuruşa ve Cuma müezzinliği vazifesinin yirmi dokuz buçuk kuruş zamlı otuz kuruşa ve kayyumluk vazifesinin elli sekiz kuruş zamlı otuz para zamlı altmış kuruşa ve minber kayyumunun vazifesinin on dokuz kuruş otuz para zamlı yirmi kuruşa ve ser-mahfil vazifesinin altı buçuk kuruş zamlı on kuruşa ve devirhan vazifesinin yedi buçuk kuruş zamlı on iki buçuk kuruşa ve muarriplik vazifesinin yedi buçuk kuruş zamlı on iki buçuk kuruşa çıkarılmasıyla bu zamların tanzim ve takdim olan üç yüz on dört senesi bütçesinden karşılanması için keyfiyetin sadrâzama arzı. Evkaf İdare Meclisi kararıyla Mesarifat İdaresi'nden ifade olunmuştur.

Fi 29 Şevval sene 1315 / 23 Mart 1898

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı es-Seyyid Abdullah

Belge 27: BOA, ŞD, 146/1_1: (11 Rebiülevvel 1316 / 30 Temmuz 1898)

Kaynakça

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Katalogları:

BOA,AE.SAMD.III,221/21382;BOA,C.EV,222/11071_1,3;BOA,C.EV,250/12591;BOA,AE.SOSM.III,6/405_1;BOA,C.EV,11,527_1,2,4,5;BOA,EV.HMH.d,5806/3;BOA,C.EV,572/28887_1,3;BOA,C.BLD,69/03413;BOA,C.EV,82/04065_1,3;BOA,HR.MKT,126/36;BOA,BEO,885/066301;BOA,İ.EV,11/53_1,2;BOA,BEO,978/73322_1;BOA,Ş.D,136/62;BOA,BEO,726/54437;BOA,Ş.D,139/68_1,3;BOA,Ş.D,141/28_1;BOA,Ş.D,144/36_1; BOA,Ş.D,146/1_1.

DAI-Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fotoğraf Arşivi.

İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi) Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı,Harita Arşivi.

İstanbul VI Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul 2. Bölge Müdürlüğü Arşivi.

Zeynep Emel Ekim Arşivi.

Kitaplar

Akçura 1972:

Necva Akçura, Türkiye ve Eski Eserler, *Mimarlık Dergisi* 8, İstanbul, s.39-42.

NEZÂRET-İ EVKÂF-I HÜMÂYÜN

Mektûbî kalemi

Aded

309

Evkâf-ı mazbûtadan **Üsküdar'da Kavak İskelesi**'nde **Lala Beşir Ağa Câmi'-i Şerifi'nin** hademelerinin ücretlerinin azlığından bahisle, arttırılması hakkındaki dilekçeleri üzerine yapılan incelemede, Lala Beşir Ağa ile **Hacı Beşir Ağa** vakıflarından caminin imamlığının yirmi kuruş, hatipliğinin on kuruş, müezzinliğin on beş kuruş, Cuma müezzinliğinin yirmi para, kayyumluğun bir kuruş on para, minber kayyumluğunun on para, ser-mahfilin üç buçuk kuruş, devirhanlığın beş kuruş ve muarripliğin beş kuruş maaşı olup, bunun hakikaten az ve mezkûr vakıfların gelirleri zam yapmaya müsait olduğu anlaşılmıştır.

Bu caminin imamlık vazifesinin altmış kuruş zamlı seksen kuruşa, hitabetin yirmi beş kuruş zamlı otuz beş kuruşa, müezzinliğin elli beş kuruş zamlı yetmiş kuruşa, Cuma müezzinliğinin yirmi dokuz buçuk kuruş zamlı otuz kuruşa, kayyumluğun elli sekiz kuruş otuz para zamlı altmış kuruşa, minber kayyumluğunun on dokuz kuruş otuz para zamlı yirmi kuruşa, ser-mahfilliğin altı buçuk kuruş zamlı on kuruşa, devir-hanlığın yedi buçuk kuruş zamlı on iki buçuk kuruşa ve muarriplik vazifesinin yedi buçuk kuruş zamlı on iki buçuk kuruşa çıkarılmasıyla bu zamların üç yüz on dört senesi bütçesi dahilinden ödenmesine izin verilmesi için keyfiyetin Sadâret'e arzı, Evkaf İdare Meclisi kararıyla Mesarifat İdaresi'nden ifade kılınmıştır.

Fi 11 Rebiülevvel sene 1316 / 30 Temmuz 1898

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı es-Seyyid Abdullah

- Alman Mavileri 2006: Hazırlayan: İrfan Dağdelen, C. I, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları.
- Ayvansarayı Hüseyin Efendi 2001: Yayına Hazırlayan: Ahmed Nezih Galitekin, *Hadikatül Cevâmi'*, İstanbul, İşaret Yayınları.
- Bilsel 2010: F. Cana Bilsel, Henri Prostun İstanbul Plânlaması (1936-1951): Nazım Plânlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü, *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin Modern Kentine: Henri Prostun İstanbul Plânlaması (1936-1951)*, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları, s.101-166.
- Bilsel 2010: F. Cana Bilsel, İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Plânı, 1937, *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyetin Modern Kentine: Henri Prostun İstanbul Plânlaması (1936-1951)*, İstanbul, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları, s.245-278.
- Binan 2005: Can Binan, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Mimari Koruma Üzerine Yorumlar, *Sinan Genime Armağan Makaleler*, İstanbul, Ege Yayınları, s.196-209.
- Bülbül 2015: Ahmet Hamdi Bülbül, Yanlış İmar Politikalarının Sonucu: Günümüze Ulaşamayan Camiler, *Restorasyon Yılığ*, S.10, İstanbul, Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul I.Bölge Müdürlüğü Yayını, s.158-168.
- Can 1948: Nurettin Can, *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Çal 1990: Halit Çal, Türkiye'de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri, *Türkiyede Eski Eser Kaçakçılığı Tahribatı ve Korunması Sempozyumu*, 30 Ocak - 1 Şubat 1989, Ankara, C.34, Sy.1-2, Ankara, s.353-378.
- Çeçener 2007: H. Besim Çeçener, *Üsküdar Merkez Mahalleleri Osmanlı Dönemi Su Uygurluğu Eserleri*, İstanbul, Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- Güler 2007: Mustafa Güler, Darüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağanın Üsküdar'daki Hayratı, *Üsküdar Sempozyumu IV*, 3-5 Kasım 2006 Bildiriler, C-II, İstanbul, Üsküdar Belediyesi Yayınları, s.229-234.
- Ekim 2015: Zeynep Emel Ekim, Documentary Evidence Concerning the Destruction of the Mihrimah Sultan Soup-kitchen and Caravanserai in 1931, *TAÇ Dergisi*, S. 5, Ocak Mart, İstanbul, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, s. 58-71.
- Ekim 2012: Zeynep Emel Ekim, Kayıp Mescidden Tek Hatıra, *Derin Tarih Dergisi*, S.4, Temmuz, İstanbul, Diyalog Dergi Yayıncılığı A.Ş., s.22-23.
- Güzelleşen İstanbul 1943: İstanbul, İstanbul Belediyesi Yayını, s.130.
- Haskan 2001: Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, C.I, İstanbul, Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- Kayra 1990: Cahit Kayra, *Eski İstanbul'un Eski Haritaları*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Kıran 2015: Kenan Kıran, Kavak İskelesi Camii'nin ihyasında onay yok, *Yeni Akit Gazetesi*, 25 Şubat Çarşamba.
- Kıran 2015: Kenan Kıran, Yanlıştan Döndüler, *Yeni Akit Gazetesi*, 19 Nisan Pazar.
- Konyalı 1976: İbrahim Hakkı Konyalı, Haydarpaşa Sarayı yerine yapılan kasır Kırım Seferi dönüşü Osmanlı Müttefiki İngiliz askerleri tarafından yakılmıştır, *Tarih Sohbetleri*, 18 Mart Pazar, İstanbul, Yeni Asya 4.
- Konyalı 1976: İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, C.I, İstanbul, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları.
- Konyalı 1980: İbrahim Hakkı Konyalı, Harem İskelesi ve Çevresinin Tarihi, *Tarih Sohbetleri*, 31 Mart Pazartesi, İstanbul, Yeni Asya 4.
- Madran 1996: Emre Madran, Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi-I, *ODTÜ MFD*, Sy.16:1-2, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, s.59-97.
- Mutz-Humrich 2008: Stefanie Mutz-Humrich, Prof. Dr. Med. Robert Rieder (1861-1913), Würzburg.
- Öz 1987: Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, C.II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öztuncay 2006: Bahattin Öztuncay, Tablolara ve Kitaplarda Savaşın İzlenimleri, *Kırım Savaşının 150 inci Yılı*, İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, s. 88-121.
- Öztuncay 2015: Bahattin Öztuncay, İstanbul'da Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Gelişim Süreci, *Camera Ottomana*, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, s.66-105.

- Sakaoğlu 2003: Necdet Sakaoğlu, "Kavak", *Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının Ortak Yayını, s. 496-497.
- Slade 2012: Sir Adolphus Slade, *Müşavir Paşanın Kırım Harbi Anıları*, (Çev. Dr. Candan Badem), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tapan 1998: Mete Tapan, Cumhuriyet Döneminde Dođa ve Kültür Varlıklarını Koruyamamanın Korunması, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, s.199-207.
- Tekeli 1985: İlhan Tekeli, Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde Kent Plânlama Pratiğinin Gelişimi ve Kültürel Mirasın Korunmasındaki Etkileri, *İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı-Bildiriler*, 22-26 Nisan 1985, İstanbul, s.159-173.
- Ünsal 1969: Behçet Ünsal, İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı, *Türk Sanatı Tarihi, Araştırma Ve İncelemeleri II*, İstanbul, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, s.6-61.